

NOVI STVOR

U KONTEKSTU POSLANICE GALAČANIMA 6,15

DR. ZVONIMIR IZIDOR HERMAN, OFM, SAMOBOR

U Pavlovu se epistolariju samo u dva navrata izrijeком pojavljuje sintagma *kaine ktisis*, novi stvor (ili »novo stvorenje«): u Gal 6,15 i 2 Kor 5,17. Svakako premalo da bi se sa sigurnošću iščitalo njezino značenje i odmjerilo teološki doseg. Možda je to i razlogom da je problematici »novoga stvora« posvećeno vrlo malo egzegetskih studija.¹

Većina autora, kao što je razvidno već iz samih naslova, glavnu pozornost svraćaju isključivo na 2 Kor 5,17, dok drugi diskutiraju *kaine ktisis* u suzvučju cjelokupne pavlovske teologije (posebice B. Rey).

Temeljni tekst našega pristupa bit će, naprotiv, Gal 6,15 kao, s jedne strane, kronološki najstariji pavlovski izričaj o *kaine ktisis*, a s druge pak strane, kao cjelina koja najbolje svojom formalnom strukturom odgovara, čini mi se, ostalim tekstovima Pavlova epistolarija u kojima je sličnim ustrojstvom, ali različitom terminologijom, izražena stvarnost *kaine ktisis*. Osim 2 Kor 5,17 to su slijedeći tekstovi: Gal 2,19–20; 3,28; 5,6; 1 Kor 7,19; 12,13 i Kol 3,11.

Taj će izbor biti obrazložen strukturalnom usporedbom i egzegetskom raščlambom.

1. Bliži kontekst Gal 6,15

Izričaj *kaine ktisis* nalazi se u završnici poslanice (6,11–18), napisanoj osobno Pavlovom rukom »velikim slovima« (r.11), čime se želi naglasiti važnost perikope² i sažeti glavnu temu

¹ Najnovijom mi se čini od I.R.Kitzberger, » 'Wenn jemand in Christus ist, ist er/sie eine neue Schoepfung' (2 Kor 5,17). Paulinische Perspektiven zu Friede – Gerechtigkeit – Schoepfung«: *Bibel und Kirche* 4(1989)163–170, a od starijih bih naglasio: B. Rey, *Creas dans le Christ Jesus. La creation nouvelle selon saint Paul* (LD 42; Paris 1966); G. Schneider, »Kaine Kticic. Die Idee der Neuschoepfung beim Apostel Paulus und ihr religionsgeschichtlicher Hintergrund«: *TrierTZ* 68(1959)257–70; P. Stuhlmacher, »Erwaegungen zum ontologischen Charakter der *kaine ktisis* bei Paulus«: *EvT* 27(1967)1–35.

Za povijesno–religijsku pozadinu termina *kaine ktisis*, posebice u palestinskom židovstvu, usp. G. Schneider, *Neuschoepfung oder Wiederkehr? Eine Untersuchung zum Geschichtsbild der Bibel*, Duesseldorf 1961; H.W.Kuhn, *Enderwartung und gegenwaertiges Heil. Untersuchungen zu den Gemeindeliedern von Qunran* (SUNT 4; Goettingen 1966) posebice str. 48–52 i 75–78; E. Sjoeborg, »Wiedergeburt und Neuschoepfung im palaestinschen Judentum«: *ST* 4(1950)48–85; Id., »Neuschoepfung in den Toten – Meer Rollen«: *ST* 9(1956)131–136.

² Usp. M.J.Lagrange, *Saint Paul. Epitre aux Galates*, Paris 3.izd. 1926: »l'usage etait etablit soit dans les inscription, soit dans le papyrus, de souligner les passages importants par de plus grand lettres« (str. 162). Nije, dakle, riječ o nespretnom rukopisu, kao što je ustvrdio svojedobno H. Lietzmann, da Pavao tobože piše »mit grossen Zuegen und laechelt ueber seine ungelenke Schrift« (Id., *An die Galater*/HNT 10/, Tuebingen 4.izd.

spisa: svršetak nomističke ekonomije spasenja i nova spasenjska situacija utemeljena na »vjeri (u) Isusa Krista« (3,23),³ istinskog Abrahamova Potomka (usp. 3,16), po kojemu »na pogane dođe blagoslov Abrahamov: obećanje Duha« (3,14). U završnici je iznova polemički suočeno inzistiranje Pavlovih protivnika na daljnjoj obvezatnosti Zakona i obrezanja s Pavlovim navještajem apsolutne spasenjske vrijednosti Kristova križa koji Zakonu oduzima dotadašnje isključivo posredništvo između Boga i čovjeka (barem kako je bilo shvaćano od ondašnje rabinske teologije kojoj je svojom prošlošću pripadao i sam Pavao).

Pavlovi se protivnici »hoće praviti važni tijelom« (6,12), a *tijelo* – *sarks* tu je zapravo sinonim *obrezanja* – *peritome*, kao što sam Pavao ironično pojašnjava u slijedećem retku: »Ta ni sami obrezani ne opslužuju Zakona, ali hoće da se vi obrezete da bi se mogli ponositi vašim tijelom (6,13; usp. sličnu ironiju u 5,12: »Uškopili se oni koji vas podbunjuju!«). Gal 6,12 svakako je jedan od tekstova koji najbolje pomaže uočiti pravu fizionomiju Pavlovih protivnika kao »judaisierende Judenchristen«⁴. Nije, dakle, riječ o Židovima, nego o judeokršćanima koji – namećući obrezanje novoobraćenim etnokršćanima – ne žele napustiti svoju prošlost pod Zakonom, ali niti vjeru u Isusa kao Mesiju, tako da je na taj način svoren uspješan kompromis sa židovstvom i izbjegnuta izravna opasnost progona (usp. 6,12b: »da zbog križa Kristova ne bi trpjeli progono«⁵. Za Pavla je, međutim, upravo navještaj križa Kristova srž evanđelja (usp. 1 Kor 1,17ss), a progono kriterij i posljedica autentične kerigme: on, koji je nekada progono Isusove sljedbenike (usp. Gal 1,13.23; 1 Kor 15,9; Fil 3,6), sada je i sam progono (usp. Gal 5,11) i ne pada mu na um da bi iskrivljivao evanđelje samo zato da izbjegne progono, kao što čine njegovi protivnici⁶. Oni se »hoće praviti važni tijelom« (Gal 6,12a, što bi se moglo

1971, 43). – Za strukturalno-sadržajno ustrojstvo završnice Gal 6,11–18 usp. A.M. Buscemi, »Lo sviluppo strutturale e contenutistico in Gal 6,11–18«: *SBFLA* 33(1983)153–192; F.J. Matera, »The Culmination of Paul's Argument to the Galatians: Gal. 5.1–6.17«: *JSNT* 32(1988)79–91.

³ Pavao upotrebljava genitiv *pistis Christou* (usp. 2,16.20; Rim 3,22.26 i Fil 3,9), koji se može shvatiti barem trostruko: a) objektivni genitiv: Isus Krist jest objekt vjere; b) izvorni genitiv: Isus Krist jest izvorištem vjere; c) subjektivni genitiv: osobna Isusova vjera, odnosno pouzdanje ili poslušnost Ocu (usp. Rim 5,19): »Aucun des trois sens ... n'est donc en desacord avec la doctrine paulinienne. Sans être identique a notre foi, celle du Fils de Dieu en serait la source et le modele« (*Traduction oecumenique de la Bible. Nouveau Testament*, Paris 1973, 554 bilj. g; usp. hrvatski prijevod: *Novi Zavjet s uvodima i bilješkama Ekumenskog prijevoda Biblije*, Zagreb KS 1992, 526 bilj. g /uz Gal 2,20). Usp. R.B. Hays, *The Faith of Jesus Christ. An Investigation of the Narrative Substructure of Galatians 3:11–4:11* (SBL Diss. 56; Chico Calif. 1983). Za kontekst Rim 3,22.26 usp. Z.I. Herman, »Giustificazione e perdono in Romani 3,21–26«: *Antonianum* 60(1985)240–278, napose 66 i 84.

⁴ F. Mussner, *Der Galaterbrief* (HThKNT IX; Freiburg i. Br. 3. izd. 1977) 25. Usp. J. Eckert, *Die urchristliche Verkuendigung im Streit zwischen Paulus und seinen Gegnern nach dem Galaterbrief*, (BU 6; Regensburg 1971); G. Howard, *Paul. Crisis in Galatia. A Study in Early Christian Theology* (SNTS Mon. Ser. 35; Cambridge 1979).

⁵ Usp. A. Oepke, *Der Brief des Paulus an die Galater* (THNT 9; bearbeitet von J. Rohde, Berlin 3. izd. 1973) 200–201: »solange sie selber das Gesetz halten und es auch den Heidenchristen auferlegen, wird man ihnen juedischerseits ihren Messiasglauben und ihre Proselytenmacherei allenfalls zugute halten und sie koennen im Schatten des Judentums als *religio licita* ruhig ihr Dasein fristen. Wird aber das Kreuz als Angriff auf die Thora in der gesetzfreien Heidenmission akut, so wird die ganze juedische Kultusgemeinde in Palaestina und in der Diaspora sich gegen sie kehren, sie religioes achten, ihnen den Schutz der *religio licita* rauben, sie bei den roemischen Behoerden verdaechtigen usf. Dem moechten sie aus dem Wege gehen.« Zato bi se moglo reći da Pavlovi protivnici »selbst unter Druck stehen als sie die Beschneidungsforderung den Galatern erheben« (Mussner, 412).

⁶ Koliko je u Pavlovoj teologiji nazočan taj suodnos progono, trpljenja i autentične kerigme, iscrpno je pokazao E. Guettgemann, *Der leidende Apostel und sein Herr. Studien zur paulinischen Christologie* (FRLANT 90; Goettingen 1966). Usp. W. Nauck, »Freude im Leiden. Zum Problem einer urchristlichen Verfolgungstradition«: *ZNW* 46(1955)68–80; E. Kamlah, »Wie beurteilt Paulus sein Leiden? Ein Beitrag zur Entstehung seiner Denkstruktur«: *ZNW* 54(1963)217–232.

prevesti: »ovozemnom logikom«, dok se Pavao ponosi jedino »križem Gospodina našega Isusa Krista« (6,14). Tu je križ Kristov beskompromisno sučeljen *tijelu* kao konkretnom simbolu Zakona, jer je obrezanje sankcionirano upravo Zakonom. Tako i u završnici Poslanice Galaćanima nalazimo onu temeljnu spasenjsku nasuprotnost *križ – Zakon* (usp. osobito 2,19–21), koja je u 6,14 pojašnjena antitezom *križ – svijet* (*stauros – kosmos*) i međusobnom raspetošću svijeta i Pavla. Zato bi se Gal 6,14 moglo označiti naličjem ili varijantom Gal 2,19.

Tako je govor o *kaine ktisis* (Gal 6,15), makar se u perikopi 6,11–18 ne pojavljuje izrijeckom *dikaiošyne*, ipak uklopljen u tipično pavlovski kontekst opravdanja, kao uostalom i drugdje gdje je riječ o *novom stvoru*⁷.

2. Gal 6,15 i srodni pavlovski tekstovi

2.1 Gal 6,15 očituje istodobno razlog i posljedicu međusobnog *estaurotai* iz prethodnoga retka: a) razlog: »niti je što obrezanje niti neobrezanje«; b) posljedica: »nego – novo stvorenje«. Da bi se bolje shvatilo tu tako zbijenu sintagmu, valja je sinoptički usporediti s druga dva Pavlova teksta koji se, barem što se tiče prvoga dijela, u potpunosti podudaraju s Gal 6,15a. To su 1 Kor 7,19 i Gal 5,6:

Gal 6,15	Gal 5,6	1 Kor 7,19
Uistinu	Uistinu	
niti je što obrezanje niti neobrezanje, nego novo stvorenje.	u Kristu Isusu ništa ne vrijedi ni obrezanje ni neobrezanje, nego vjera ljubavlju djelotvorna.	Ništa nije obrezanje i neobrezanje ništa, nego držanje Božjih zapovijedi.

U Gal 6,15 Pavao jednostavno konstatira stvarnost koja sada vrijedi: novo stvorenje, ali bez ikakva pojašnjenja o čemu je zapravo riječ. Iz bližega se konteksta može zaključiti da *kaine ktisis* pretpostavlja svršetak spasenjske uloge Zakona, ili konkretnije, obrezanja kao uvjeta za pogane da bi mogli imati udjela u soteriološkim dobrima Kristove – Mesijine smrti na križu. Krštenik napušta sferu nespasenosti (*kosmos*) i u suživotu s Kristom (usp. 2,20) zaživljava na novoj razini postojanja, stvaranja, označenoj sintagmom *kaine ktisis*. Zato je za podrobniju definiciju »novoga stvorenja« potrebno uključiti u diskusiju i oba navedena teksta.

Sinoptička usporedba očituje iznenađujuću sličnost temeljne strukturiranosti triju tekstova: u prvome je dijelu antitetički precizirana *stvarnost* (obrezanje, neobrezanje) koja je izgubila svaku spasenjsku vrijednost (»niti je što«, »ništa ne vrijedi«, »ništa nije«), sučeljena (usp. »nego« 3x) *novoj stvarnosti* (»novo stvorenje«, »vjera ljubavlju

djelotvorna«, »držanje Božjih zapovijedi«). Drugim riječima, u protazi se tekstovi gotovo doslovice podudaraju, dok su u apodozi nabrojene, na prvi pogled, tri različite stvarnosti. Ali, kao što ćemo vidjeti, upravo je ta različitost dragocijena za daljnju diskusiju o naravi *kaine ktisis* u Gal 6,15.

⁷ Usp. I.R. Kitzberger, »Paulinische Perspektiven« (bilj.1), 164: »Diese Vorstellung (tj. o *novom stvoru* entfaltet Paulus bezeichnenderweise im Kontext seiner Rechtfertigungslehre« (s daljnjom bibl. u bilj. 6). *Svijet – kosmos* označava ovdje »die alte Welt als Raum und Macht des Unheils« (Mussner, 414, bilj. 32).

2.2 Prije nego pokušamo dati sadržajnu sintezu triju navedenih tekstova, valja usporediti Gal 6,15 s drugim Pavlovim tekstom u kojemu je izriječkom riječ o *novom stvorenju*, tj. 2 Kor 5,17: »Je li tko u Kristu, nov je stvor. Staro uminu, novo, gle, nastala!«

Gal 6,15		2 Kor 5,17
Niti je što obrezanje niti neobrezanje, nego novo stvorenje (kaine ktisis).	a) Je li tko u Kristu nov je stvor (kaine ktisis).	b) Staro uminu, gle, novo nastala (gegonen kaina).

2 Kor 5,17, kao što je razvidno, sastavljena je od dvije komplementarne tvrdnje. U prvome dijelu najprije se eliptički naviješta: »Ako (je) tko u Kristu, nov (je) stvor«, dok se u drugome dijelu, aludirajući na Iz 43,18 (LXX), sučeljava prisutnost »novoga« s nestankom »staroga«. Kontekst 2 Kor 5,17 sugerira da se *ta arkhaia* odnosi na binom »obrezanje – neobrezanje« iz prije citiranih tekstova. U Mesijinoj smrti *hyper panton* (rr.14.15) očituje se besplatnost opravdanja mimo Zakona (tj. obrezanja) i Božje pomirenje svijeta sa sobom (rr. 18.19). Zato i prijašnje rasuđivanje »po tijelu« – *kata sarka* (r.16), gubi svaku vrijednost (usp. hvastanje »tijelom« u Gal 6,12); od sada presudno je jedino »biti u Kristu«, što je prema 2 Kor 5,17 istovjetno s »biti novi stvor«.

2.3 Sintagma »biti u Kristu« pojavljuje se, između ostaloga, i u Gal 3,28, u tekstu koji izražava sličnu spasenjsku stvarnost kao Gal 6,15 i 2 Kor 5,17: nakon krštenja čovječanstvo nije više razdijeljeno u Židove i Grke (usp. *peritome – akrobystia*), robove i slobodne, muško i žensko: sada su svi zajedno *Jedan u Kristu Isusu* (3,28b). Ta sintagma novim izričajem pojašnjava stvarnost koju Pavao zove *kaine ktisis*.

Gal 3,28–29 predstavlja neku vrstu »korolarija«⁸ sjedinjenosti s Kristom (usp. 3,27). Činjenica da »se Kristom zaodjenuste« u krštenju poništava među vjernicima sve dotadašnje etničke razdijeljenosti (»nema više Židov – Grk«), građanske (»nema više rob – slobodnjak«), pa čak i one najnaravnije među spolovima (»nema više muško – žensko«). Pavao tu očito ne govori o fenomenološkoj stvarnosti, sociološki ispitljivoj i dokazljivoj, jer ne može se, primjerice, poništiti materijalnu međuspolnu različitost, nego naglašava promjenu na religiozno–sakramentalnom planu⁹. Na vanjskoj razini, fenomenološki provjerljivoj, te različitosti doduše postoje, ali bez »jegliche Heils-

⁸ Lagrange, 93. – Usp. F. Saracino, »Forma e funzione di una formula paolina: Gal 3,28«: *RBibIt* 28(1980)385–406, posebno 396ss; W.A.Meeks, »The Image of the Androgyne: Some Uses of a Symbol in Earliest Christianity«: *HistRel* 13(1974)165–208. Meeks vidi u Gal 3,28 krštenički obrazac i tumači ga, prislanjajući se na W.D.Davies-a (*Paul and Rabbinic Judaism. Some Rabbinic Elements in Pauline Theology*, London 1970 3. izd., 33ss), u svjetlu rabinske tradicije o Adamu, koja je, čini mi se, ipak odveć svježom da bi je se smjelo metodološki učitavati u Gal 3,28. Za moguću liturgijsku pozadinu Gal 3,28 (tj. da bi Pavao polemički preuzeo trostruku blagoslovnici *Shaharit*) usp. F. Manns, »Une tradition liturgique sousjacente a Gal 3,28«: I. Vazquez Janeiro (izd.), *Noscere sancta. Miscellanea in memoria di Agostino Amore OFM (+ 1982)*, Vol. I. *Storia della Chiesa, Archeologia, Arte* (BPAA 24; Roma 1985) 95–100.

⁹ »That he (tj. Pavao) is speaking of those distinctions from the point of view of religion is evident from the context in general, but especially from his inclusion of the ineradicable distinction of sex. The passage has nothing to do with the merging of nationalities or the abolition of slavery« (E. de Witt Burton, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Galatians*, ICC, Edinburgh 1921, 206–207); »An den Getauften sind die aus dem alten Aeon stammenden metaphysischen, geschichtlichen und naturlichen Unterschiede sakramental, d.h. aber verborgen und real aufgehoben« (H. Schlier, *Der Brief an die Galater*, KEK VII.Abt. Goettingen 1971, 5. izd., 174).

bedeutung vor Gott«.¹⁰ Različitosti, i etničke i građanske i spolne ostaju, jer su one nužne za normalni razvitak i pojedinca i naroda, ali ono što je sakramentalno ukinuto to su razdjeljenosti koje koče i guše svaki rast i bivaju izvorom nesloga i svih mogućih sukoba.

Na temelju prijašnjeg konteksta izgleda da Gal 3,28 sadrži polemički prizvuk u odnosu na prijašnje nomističko ustrojstvo spasenja (ta polemička nota, čini mi se, nije dovoljno naglašena u komentarima). Sva novost Pavlove tvrdnje jasno izlazi na vidjelo ako je se s Billerbeckom prevede na rabinsko-sinagogalni jezik: »Die Gesetzestreuen bilden eine geistliche Einheit, fuer die jene Unterschiede des natuerlichen Lebens belanglos geworden sind«¹¹, tvrdnja posve nemoguća za sinagogalnu teologiju upravo zbog etničko-društvenih razdjeljenosti koje su

¹⁰ Mussner, 264. – Čini se ipak pretjeranom apsolutna »historizacija« Gal 3,28 kakvu postulira H.D.Betz, »Geist, Freiheit und Gesetz. Die Botschaft des Paulus an die Gemeinde in Galatien«: *ZTK* 71(1974)78–93, napose str. 84, kao da su Galačani odista ostvarili na socijalnoj razini Pavlovu »sakramentalnu« tvrdnju: »Heutzutage muss man die ungeheure Kuehnheit bewundern, mit der diese Kleinasiaten die Unterschiede zwischen Juden und Griechen, Sklaven und Freien sowie Maennern und Frauen aufgehoben haben. Wir wissen nicht, wie es moeglich war, eine Gruppe von Menschen zu motivieren, in gaenzlicher Freiwilligkeit auf ihre religioesen, sozialen und kulturellen Praerogativen, Privilegien und Vorurteile zu verzichten.« Usp. također njegov komentar: *Galatians. A Commentary on Paul's Letter to the Churches in Galatia* (Hermeneia; Philadelphia 1979) 189ss.

Religiozno-sakramentalna stvarnost koju Pavao naglašava i koja je ukorijenjena u krštenju svakako se može i mora odraziti u međuosobnim i društvenim odnosima, ali neće moći biti nikada adekvatno »prevedena« u jednu povijesno-empirijsku i društveno-institucijsku stvarnost. Usp. M. Bouttier, »Complexio oppositorum. Sur les formules de 1 Cor. XII, 13; Gal III, 10–11«: *NTS* 23(1967–77)11–19; D. Luehrmann, »Wo nicht mehr Sklave oder Freier ist. Ueberlegungen zur Struktur fruechristlichen Gemeinden«: *WoDi* 13(1975)58–83. – »... il suo (tj. Pavlovo) punto di vista non e quello di una riforma della societa, di una correzione delle ingiustizie. Ma e un punto di vista piu profondo; Paolo e occupato a definire la condizione dell'uomo in Cristo e dice che a questo livello la condizione civile dell'individuo non ha nessun riflesso, non esiste ... La Lettera a Filemone mostra in che senso e necessario tirarne fuori conseguenze immediate per la mentalita e per il comportamento. Il cambiamento di mentalita rende poi necessario il cambiamento progressivo delle strutture« (A. Vanhoye, *La lettera ai Galati. Seconda parte* (Dispense PIB, Roma 1980–81)146. Za noviju diskusiju o problematici Flm usp. J.M.G. Barclay, »Paul, Philemon and the Dilemma of Christian Slave–Ownership«: *NTS* 37(1991)161–186; B.M.Rapske, »The Prisoner Paul in the Eyes of Onesimus«: *ibid.*, 187–203. U svakom slučaju ne može se nijekati da su tzv. »kućne crkve«, srce Pavlove evangelizacijske metode, započele prve ostvarivati ideal zacrtan u Gal 3,28, jer su bile sastavljene iz svih mogućih društvenih slojeva. U njima po prvi put »wurde der kuehne Satz verwirklicht: 'Da gibt es nicht mehr Jude noch Grieche, Sklave oder Freie ...' Auch die schroffen Gegensatze von Arm und Reich werden gemildert. Die wenige Begueterten stellen ihr Haus zur Verfuegung ... Die Hausgemeinde war ... Grundungszentrum und Baustein der Ortsgemeinde, Stuetzpunkt der Mission, Versammlungstaette fuer das Herrenmahl, Raum des Gebetes, Ort der katechistischen Unterweisung, Ernstfall der christlichen Bruederlichkeit« (H.–J.Klauck, »Die Hausgemeinde als Lebensform im Urchristentum«: *MuTZ* 32,1981,1–15; Id., *Hausgemeinde und Hauskirche im fruehen Christentum*, SBS 103, Stuttgart 1981). Iz tog ambijenta »kuća-crkva« razvila se kasnije i arhitektički liturgijska zgrada: usp. W. Rordof, »Was wissen wir ueber die christlichen Gottesdienstraerume der vorkonstantinischen Zeit?«: *ZNW* 55(1964)110–128. Za ostale podatke usp. P. Stuhlmacher, *Der Brief an Philemon* (EKKNT; 1975)70–75.

¹¹ Strack H.L. – Billerbeck P., *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch. Voll.I–VI* (Muenchen 1922–1961) III,557–558 (s bogatim rabinskim navodima). Billerbeck s pravom stavlja Zakon na mjesto Krista, jer Pavao nedvojbeno poistovjećuje Krista s božanskom *sofiom*, koja je prema židovskoj tradiciji utjelovljena u knjizi Zakona (usp. Sir 29,32ss; Bar 3,9–10.37–38). Usp. Davies, *Paul and Rabbinic Judaism* (bilj.8), 147–176; M. Hengel, *Judentum und Hellenismus. Studien zu ihrer Begegnung unter besonderer Beruecksichtigung Palaestinas bis zur Mitte des 2. Jh.s v.Chr.* (WUNT 10, Tuebingen 1973 2.izd.) 275–318; S. Lyonnet, »Ruolo cosmico di Cristo in Col. 1,15ss alla luce del ruolo cosmico della Tora nel giudaismo«: AA.VV., *La Cristologia in san Paolo* (Atti della XXIII sett. biblica ABI; Brescia 1976) 57–79; Id., *La carita pienezza della Legge secondo san Paolo* (Roma 1971 2.izd.)31–35; E. Schweizer, »Aufnahme und Korrektur juedischer Sophiatheologie im Neuen Testament«: Id., *Neutestamentica. Deutsche und englische Aufsatze 1951–1963* (Zuerich/Stuttgart 1963)110–121.

uvjetovale osobno i kolektivno obdržavanje Zakona. Nisu, naime, isti odnos prema Tori imali Židov i prozelit, muškarac i žena, slobodnjak i rob.

Prozelit, na primjer, ni u kojem slučaju nije mogao biti sudionikom zasluga otaca Izraela, posebice Abrahamovih, i stoga se morao osloniti isključivo na vlastita »dobra djela«, a to drugim riječima znači na najskrupuloznije obdržavanje Zakona¹². Žena je bila podvrgnuta svim zabranama Zakona, osim trima iz Lev 19,27 i 21,1ss¹³, bila je izložena svim osudama kao i muškarac, ali nije mogla nikada biti, na primjer, službenim svjedokom¹⁴. Žena nije bila dužna moliti Šema i držati se religioznih čina koji su bili vezani uz točno određeno vrijeme dana.¹⁵ Nemalo rabinskih tekstova stavlja ženu, obzirom na obdržavanje zapovijedi, na istu razinu s robovima i djecom, navodeći opravdanje u činjenici da žena posjeduje samo jedno srce za muža, kao što rob ima za gospodara, i da je stoga služenje zaokuplja do te mjere da više nema vremena niti snage za bogoslužje.¹⁶

Pod tim su vidom onda i *sluga* i *rob* imali dosta ograničenu religioznu praksu, jer budući da su bili ovisni o gospodaru, nisu mogli, na primjer, izvršavati izvjesne zavjete koji bi mogli biti na štetu gospodaru ili pak bi eventualno smanjili njihovu radnu učinkovitost. *Sluga* je poput svih bio obvezatan, prema Izl 20,10, jedino na subotnji odmor.¹⁷

Imajući, dakle, u vidu kulturno-religiozni okoliš u kojemu je Pavao odrastao, lako je uočiti veliku novost tvrdnje Gal 3,28: nakon što se »Kristom zaodjenu« u krštenju, za vjernika su poništene sve razdijeljenosti i granice koje su uvjetovale njegovu religioznost i vrijednost pred Bogom.¹⁸

¹² Usp. *NuR* (150b) = *Bill.* III,558. Usp. *Bill.* I,119ss. – Čini mi se da Gal 3,29 aludira upravo na tu problematiku jer naglašava da su kršćani, čak i oni poganskog podrijetla, u Kristu »Abrahamovo potomstvo, baštinici po obećanju«.

¹³ Usp. *Qid.* 1,7 (*Bill.* III,559).

¹⁴ Usp. *SDt* 19,17 & 190 (109b); *Schebu* 4,1,2 itd. (= *Bill.* III,560); A.Oepke, *ThWNT* I, 781ss.

¹⁵ Usp. *Berakh* 3,3 (= *Bill.* III,561).

¹⁶ Usp. *Bill.* III, 562. – Među trima zahvalnicama koje je židovski pobožnik danonice izgovarao bila je, prema *Tberakh* 7,18(16), takoder: »Hvala ti, Gospode, što me nisi stvorio ženom!« (= *Bill.* III,611). G.F.Moore (*Judaism in the First Centuries of the Christian Era. The Age of the Tannaim*, New York 1971, II, 126ss) prikazuje ulogu žene u židovstvu mnogo pozitivnije, ali bez da je uspio opovrgnuti Billerbeckove navode. Usp. takoder M. Adinolfi, *Il femminismo della Bibbia* (SPAA 22; Roma 1981)163–168; R. Scroggs, »Paul and the Eschatological Woman«: *JAmAcRel* 40(1972)283–303; F. Montagnini, »'Non c'è ne uomo ne donna' (Gal 3,28)«: *ParVi* 20 (1975)451–457; G.B.Caird, »Paul and Women's Liberty«: *BJRyl* 54(1972)268–281; R. Loewe, *The Position of Woman in Judaism*, London 1966; M. Boucher, »Some Unexplored Parallels to I Cor. 11:11–12 and Gal. 3:28. The New Testament on the Role of Woman«: *CBQ* 31(1969)50–58; B. Witherington »Rite and Rights for Women – Galatians 3,28«: *NTS* 27(1981)593–604; E. Schuessler-Fioernza, *In Memory of Her. A feminist theological Reconstruction of Christian Origins*, New York 1983. Usp. radove XXX. teološkog tjedna o dostojanstvu žene, objavljene u *BS* 60(1990)br.3–4.

¹⁷ Usp. *Bill.* III,562 i excursus »Das altjuedische Sklavewesen«, *ibid.*, IV/2,698–744. Izvan toga konteksta postoje svakako sinagogalne tvrdnje koje na općem planu naglašavaju jednakost svih ljudi pred Bogom, međutim »muss man sich vor der Annahme hueten, dass der Gedanke von der Gleichheit aller Menschen vor Gott in der alten Synagoge allgemeine Anerkennung gefunden habe« (*Bill.* III,562; usp. III, 81). Poznato je da je stoicizam zastupao jednakost svijui: usp. Seneca, *Ep.* 31,11 (usp. H.D.Betz, *Lukian und das Neue Testament. Religionsgeschichtliche und paraenetische Parallelen* (TU 76; Berlin 1961, 95ss). Za status žene u grčko-rimskom okolišu usp. M. Adinolfi, *Il femminismo della Bibbia* (bilj. 16), 102,110,125,136,154ss,216ss,286s. Za gnostički kontekst usp. D.R.Mac Donald, »There is no Male and Female: Galatians 3,26–28 and Gnostic Baptismal Tradition«: *HTR* 71(1978)320–321 (sažetak doktorske disertacije).

¹⁸ Usp. F. Saracino, »Forma e funzione di una formula paolina: Gal 3,28«: *RBibIt* 28(1980)385–406, ovdje 396ss. On predlaže, slijedeći H. Riesnefeld–a, »Accouplements de termes contradictoires dans le Nouveau Testament« *CNT* 9(1944)1–21, da se Gal 3,28 (i paralelni tekst 1 Kor 12,13) shvati kao »espressione polare«: »Si tratta di espressioni che denotano specificamente solo due elementi, generalmente in opposizione reciproca, non hanno

Sličnu misao Pavao ponavlja i na drugim mjestima: *1 Kor 12,13*: »Ta u jednom Duhu svi smo u jedno tijelo kršteni, bilo Židovi, bilo Grci, bilo robovi, bilo slobodni ...« (makar je u ovom slučaju jedinstvo utemeljeno na krštenju, ipak za razliku od Gal 3,28 gdje je u središtu Krist, ovdje je riječ o Duhu kao životvornom čimbeniku jednoga tijela, Crkve);¹⁹ *Kol 3,11*: »Tu više nema: Grk – Židov, obrezanje – neobrezanje, barbar – skit, rob – slobodnjak, nego svi i u svima – Krist.« Ta formulacija očito odražava demografsko–građanski profil ondašnje Male Azije²⁰; i na kraju *Gal 6,15*: »Uistinu, niti je što obrezanje niti neobrezanje, nego – novo stvorenje.« Sinoptički pregled može dobro objasniti tematsko–strukturalnu sličnost četiriju formulacija:

Gal 3,28	1 Kor 12,13	Kol 3,11	Gal 6,15
Nema više Židov – Grk	...bilo Židovi–Grci	Tu više nema Grk – Židov obrez.–neobrez. niti	Niti je što obrez.–neobr.
Nema više rob–slobodnjak	bilo robovi–slob.	rob–slobodnjak	nego
Nema više muško–žensko.			
Svi ste vi	Svi smo	sve u svima	
Jedan u K.I.	jednim Duhom napojeni.	– Krist.	ново stvorenje.

pero altro scopo che di alludere ad una totalità positiva o negativa...« (str. 396). Izričaji s takvom ili sličnom formulacijom zasigurno nisu strani Pavlu (usp. Rim 1,14;8,38ss; 1 Sol 5,10; 1 Kor 3,22; 10,31 itd.). Čini mi se, svakako, pretjeranom tvrdnja da ti Pavlovi izričaji ne bi imali nikakvih implikacija na društveno–religioznoj razini, kao što u više navrata ponavlja Saracino (usp. str. 397ss). Teško je inače protumačiti zašto bi se Pavao poslužio s tri »espressioni polari«, točno određenima koje aludiraju na konkretnu društveno–religioznu stvarnost, kada se mogao zadovoljiti jednostavnim *pantes* (3,28b). Gal 3,28 u svakom se slučaju odnosi na konkretnu povijesnu stvarnost, što ne znači ipak da se ta tvrdnja mora i može odmah primijeniti na političko–institucionalnoj razini, kao što je ustvrdio Witherington, »Rite« (bilj. 16)600. – Valja, međutim, podržati Saracina s obzirom na: a) *funkciju* Gal 3,28 u odnosu na 3,15–29, koja bi označavala »scioglimento finale« (str. 405) u smislu da je sada »pluralita ad essere unificata in Cristo e così molti (tutti) hanno la possibilità ad essere partecipi della promessa fatta a lui solo, seme di Abramo« (str. 404); b) *teološko–kršteničko značenje* Gal 3,28: »Ad essere abolite non sono infatti le classi, le discriminazioni, i blocchi; ad essere superato e forse il centro dell'identificazione personale che nell'individuo poggia per così dire sulla autocoscienza come rapporto oppositivo, estraniante nei confronti dell'altro. Quella che viene offerta e una prospettiva totalmente s–centrata, ancorata in altro–da–se. Nel Cristo (Persona plurale)« (str.406). I na kraju Saracino s pravom uočuje sličnost Gal 3,28 s 2,20.

¹⁹ Usp. H. Conzelmann, *Der erste Brief an die Korinther* (KEK V,11; Goettingen 1969) 249, bilj.10: »Man darf nicht durch Kombination mit 11,2ff einlesen, Christus sei zugleich das Haupt und das Ganze des Leibes. Diese Vorstellung herrscht erst im Kol u Eph. Im 1 Kor gibt es nur den 'Leib Christi' – die Kirche.« Motiv »zaodjenuti Krista« (Gal 3,27) i krštenja povezan je s inkorporacijom u »tijelo Kristovo«, što ga razlikuje od svih drugih nekršćanskih sadržaja. Usp. H. Paulsen, »Einheit und Freiheit der Soehne Gottes – Gal 3,26–29«: *ZNW* 71(1980)74–95, ovdje 87ss; E. Kaesemann, *Leib und Leib Christi. Eine Untersuchung zu paulinischen Begrifflichkeit* (BHT 9; Tuebingen 1933)87ss; Id., *Paulinische Perspektiven* (Tuebingen 1972, 2.izd.)183ss; J.A.T. Robinson, *The Body. A Study in Pauline Theology* (London 1977, 9.izd.)58ss.

²⁰ Usp. Mussner, 264 bilj. 94; Michel, *ThWNT* VII,450. – E. Lohse, *Le lettere ai Colossesi e a Filemone* (CTNT XI,1; tal. pr.; Brescia 1979, 262, bilj. 75) nije suglasan s tom tvrdnjom, jer da je po njegovu mišljenju riječ o običnoj »enumerazione tradizionale«. – Može se pretpostaviti da istinski Sitz im Leben formulacije Kol 3,11 (a time i Gal 3,28), prema intuiciji H.–J.Klaucka, bila *kućna crkva* u pravom smislu riječi, *he kat' oikon ekklesia* (usp. 1 Kor 16,19; Flm 2; Kol 4,15), tj. prva kršćanska skupljališta, prve »crkve«. Usp. gore bilj. 10.

Tim tekstovima moglo bi se pridodati i *Ef 2,14s*: »Doista, on je naš mir, on koji od dvoga (tj. Židova i pogana) učini jedno ...«; a posebice *Gal 5,6* i *1 Kor 7,19*, oba teksta terminološki podudarna i gotovo paralelna s *Gal 6,15* (usp. *peritome – akrobystia*)²¹.

Uočljivo je ponajprije da su citirani tekstovi, osim *1 Kor 12,13*, podijeljeni u dva dijela, jedan negativan, drugi pozitivan. U prvome se dijelu naglašavaju, s negacijom *ouk eni*²² – *oute gar*, različitosti koje više ne postoje, dok se u drugome dijelu ističe nova uspostavljena stvarnost. U *1 Kor 12,13* Pavao naprotiv *ne niječe* etničko–građanske različitosti: rečenica je pozitivno sročena i u njoj nedostaje bilo kakav kategorički *alla, nego*. Premda kontekst inzistira na nužnoj različitosti, čini se da je Pavlova misao istovjetna s trima drugim usporednim citatima: ako su svi »napojeni istim Duhom«, to znači da su svi *jednaki*, »bilo Židovi ili Grci, robovi ili slobodni«²³. Osim toga i nekih drugih različitosti²⁴, tekstovi su i iznenađujuće slični u prvome dijelu, dok su u drugome afirmativnom dijelu razlike naglašenije kada je riječ o spasenjskoj stvarnosti. *Gal 3,28b* i *Kol 3,11b* izriču istu stvarnost: temelj i razlog jednakosti svih vjernika jest Krist Isus. U *1 Kor 12,13* razlog jednakosti jest u činjenici da su svi napojeni istim Duhom, dok *Gal 6,15*, bez daljnjih tumačenja, kategorički (usp. *alla*) potvrđuje prisutnost *kaine ktisis*.

Ako se sada vratimo na *Gal 3,28b*, nalazimo razlog (usp. *gar*) tvrdnje prvoga dijela istoga retka: imajući u vidu da su se svi vjernici u krštenju »zaodjenuli« istim Kristom (r.27), oni su *Jedno (heis)*²⁵ u njemu. Ali u kojem smislu? U smislu korporativne osobe (tj. svi krštenici, zajedno s Kristom, sada su *Jedno*²⁶, štoviše, sada su oni sami Krist Isus)²⁷ ili pak u smislu eshatološkog »Einheitsmensch«, tj. kršćanina kao takvog?²⁸

²¹ Usp. Paulsen, »Einheit und Freiheit«, 80–82 gdje autor citira i kasnije tekstove, osobito *Mart. Petri 9*; *2 Klem 12,2*; *Thom.Ev. 22*; *Clem Al., Stromata*, 3,13;92,2.

²² *Eni* je zapravo istoznačnica s *enestin* (usp. *B/D/R 98,4*).

²³ Za *1 Kor 12,13* usp. Bouttier, »Complexio oppositorum« (bilj.10),3–5. Autor, međutim, ne uzima u obzir *Gal 6,15*, osim kratke naznake na str. 17). – Usp. naprotiv Boucher, »Some Unexplored Parallels« (bilj. 16) 50ss. – Obično kada je riječ o daru Duha Svetoga, Pavao upotrebljava glagole *didomi* (*Rim 5,5*; *11,8*; *1 Kor 12,7,8*; *2 Kor 1,22*; *5,5*; *Gal 3,22*) i *lambanein* (*Rim 8,15*; *2 Kor 11,14*; *Gal 3,2,14*). Samo u *1 Kor 12,13* posize za *potizein*. Usp. Conzelmann, *1 Kor*, 250, bilj. 17 i C.K.Barrett, *A Commentary on the First Epistle to the Corinthians* (London 1971, 2.izd.)289, gdje obadvojica autora pretpostavljaju euharistijsku pozadinu glagola *potizo*. G. J.Cuming, »EPOTIZOMEN (1 Corinthians 12,13)«: *NTS 27*(1980–81)283–85, slijedeći Krizostoma (*PG LXI*, 251) uspoređuje *potizo* s *rantizo* – »watering« i to u kršćeničkom kontekstu: »The most likely picture is of a deacon or other minister, pouring water over the baptismal candidate from a jar o shell, like a gardener watering a plant. The translation of 12,13 will than be: We all had the one holy Spirit poured over us« (str. 285). Usp. također perfekt *ekkekhytai* u *Rim 5,5*. Cuming završava: »This implies that at Corinth baptism was administered by affusion, which was seen as conveying the gift of the holy Spirit« (str.285).

²⁴ Najznačajnijom mi se čini sintagma *arsen kai thely* (*Gal 3,28*), posve nova s obzirom na ostale izričaje. Negacija *oude*, dvaput spomenuta neposredno prije, zamijenjena je s običnim *kai*. Prema mišljenju Lagrangea, to bi s moglo protumačiti time što se vjerojatno »la phrase de la Genese (1,27) presentee toute faite a la memoire de Paul« (Lagrange, 93). Usp.J. Jerwell, *Imago Dei. Gen 1,26f im Spaetjudentum, in der Gnosis und in den paulinischen Briefen* (FRLANT 58; Goettingen 1960, 294); Paulsen, »Einheit und Freiheit«, 79.

²⁵ Neki MSS (*F G 33 d e f g*) ispravljaju masculinum *heis* u neutrum *hen este*. Druga stara manuskriptska tradicija (*P46*), anticipirajući *hymeis Khristou* iz r. 29, čita: *este Khristou Iesou*.

²⁶ Usp. W. Thuesing, *Per Christum in Deum. Studien zum Verhaeltens von Christozentrik und Theozentrik in den paulinischen Hauptbriefen* (NTAbh 1; Muenster 2. izd. 1969, 116–117: »V. 28 ist mit der Wendung, dass die Christen 'einer' seien in Christus, eine der charakteristischsten Aussagen für die durch das Denkschema der 'korporativen Persönlichkeit' mitgeprägte paulinische Auffassung der Christgemeinschaft.«

²⁷ Takvom mi se čini dvosmislena tvrdnja uvaženog komentatora Schlier,180: »... cio' significa che tutti ... sono in Cristo Gesu uno solo, ossia Cristo stesso.«

²⁸ Usp. Mussner, 264–265: »Darum darf man vielleicht so formulieren: *heis* ist der eschatologische 'Einheitsmensch'

Drugim riječima: preuzima li r. 28b jednostavno u negativnom obliku ideju r. 28a (budući da više ne postoje etničko–religijske različitosti, kršćani tvore novo čovječanstvo u Kristu), ili pak predstavlja više–manje samostalnu tvrdnju (tj. krštenici su nova osoba u Kristu)? Izgleda da su obje mogućnosti podjednako pavlovske (usp. 1 Kor 10,17; 12,12s; Rim 12,4s), pa bi stoga u ovom slučaju odlučujući bio neposredan kontekst, tj. r. 28a i r. 29. Već i sam *gar* naglašava usku povezanost koja postoji između r.28a i 28b, poradi čega je drugi dio tijesno povezan s prvim: budući da više ne postoje razdjelnice koje su jednom dijelile čovječanstvo, sada su svi krštenici »zaodjenuti« istim Kristom i sudionici su iste jednakosti i jedinstvenosti (*heis*). Svi su »Jedno u Kristu Isusu«. Svi, bez obzira na etničko – građanski položaj, koji je prije uvjetovao njihov odnos s Bogom, sada imaju podjednaku mogućnost da mu se približe. I to upravo zbog njihove sadašnje jedinstvene egzistencije »u Kristu Isusu«. Na isti način kao što je r. 26 naglašavao da njihovo Božje posinjenje ovisi o *vjeri* u Krista, tako i sada i r. 28 vidi razlog jednakosti svih u zajedničkom (usp. *pantes*) biti »u Kristu«. Zato i ne čudi sintaktičko–strukturna sličnost dvaju redaka:

r.26	r.28b
Doista svi ste sinovi Božji po vjeri u Kristu Isusu.	Svi ste vi Jedan u Kristu Isusu.

R. 28b nema potrebe naglašavati razlog tvrdnje da su svi Jedno (i to jedina sintagma koja se ne podudara s *dia tes pisteos* iz r. 26), jer je taj razlog (*pistis*) već izrečen u međuretku 27.

Za razliku od 2,4b, gdje je naglašena sadašnja sloboda koju »*imamo* u Kristu Isusu«, 3,28b ističe *sadašnju egzistenciju* vjernika »u Kristu Isusu«. U potonjem bi se slučaju, međutim, prijedlogu *en* moglo dati »lokalno« značenje, čime bi se dalo naslutiti da je upravo Isus Krist ono »spasenjsko ozračje« u kojemu krštenici nadilaze sve različitosti spomenute u r. 28a²⁹. U 2,4b *hen* ima najvjerojatnije instrumentalni smisao, dok u 3,28b nalazimo intranzitivni *einai*, koji bi baš zbog toga zahtijevao »lokalno« značenje prijedloga *hen*³⁰.

(‘der Christ’), der aus der Taufe hervorgeht.« Taj »Einheitsmensch« teško da može biti poistovječen s androginskim gnostičkim i rabinskim post–biblijskim »Ur-mensch«-om, kako predmnijevaju Paulsen, »Einheit und Freiheit«, 83ss; Jerwll, *Imago Dei*, 107ss, 161ss; W. Schmithals, *Die Gnosis in Korinth. Eine Untersuchung zu den Korintherbriefen* (FRLANT 66; Goettingen 2. izd. 1969), 227. 366ss. – Za Filona usp. R.A. Baer, *Philo’s Use of Categories Male and Female* (ALGHL 3; Leiden 1970). O mitu androgina usp. Adinolfi, *Femminismo*, 45s.

²⁹ Usp. Mussner, 265: »Jedenfalls bildet nach Gal 3,28 Christus Jesus den Bereich in dem ‘alle’ Glaubenden ‘ein einziger’ sind: der eschatologische in Christus lebende ‘Einheitsmensch’, der alle in V. 28a genannten Differenzierungen ueberschreiten hat.«

³⁰ Pod tim bi vidom trebalo ispraviti Deissmannovu tvrdnju (usp. Id., *In Christo Iesu*, 98), prema kojoj bi sintagma »u Kristu Isusu« mogla imati »lokalno« značenje samo ako je povezana s intranzitivnim glagolom, posebice s *einai*. – Buechsel, »In Christus«, 145 zahtijeva i za Gal 3,28 (kao i za 3,26) instrumentalni smisao *hen*: »Hier ist *hen* instrumental, Christus Jesus der Vermittler der goettlichen Gabe.« Buechsel je, međutim, tu zauzeo suprotno mišljenje od Deissmanna. Usp. uvjerljivu kritiku kod F. Gerritzen, »Le sens et l’origine de l’ *hen* Khristo paulinien«: *SPCIC* II, 323–331, posebno 330. Usp. i F. Neirynek, »Die Lehre des Paulus ueber ‘Christus in uns’ und ‘Wir in Christus’«: *Conc(D)* 5(1969)790–795, gdje su prikazani, počevši od Deissmanna, prilozii Wikenhausera, Cerfauxa, Thuessinga, Neugebaueru, Bouttiera, ali začudo se prešućuje Buecheslov članak, čija je upravo zasluga, čini mi se, da je nanovo otvorio diskusiju o tom argumentu.

3. U čemu se sastoji KAINÉ KTISIS?

Imajući u vidu sve spomenute tekstove, sada bi trebalo detaljnije definirati samu *narav* sintagme *kaine ktisis*, ili onu stvarnost koju Pavao njome želi izreći. Gal 6,15 u svakom slučaju, kao što je rečeno, nije dovoljno za jednu takvu preciznu formulaciju. 2 Kor 5,17 mnogo je specifičnija u smislu što istodobno ukazuje ne samo na »mjesto« na ili u kojemu se ostvaruje *kaine ktisis*, nego očituje i uvjet pod kojim se ona ostvaruje: »Ako (je) tko u Kristu, novi (je) stvor«³¹. Ostala dva teksta (Gal 5,6; 1 Kor 7,19), kao što je već spomenuto, u drugom dijelu antiteze ne podudaraju se s prva dva, kada je riječ o *kaine ktisis*. Isto vrijedi i za Gal 3,28 s paralelnim tekstovima.

Čini mi se, međutim, da je upravo ta različitost dragocjena, jer pridodaje nove elemente za sadržajnu identifikaciju *kaine ktisis*. Pod čisto logičkim vidom, naime, čini mi se nedvojbenim da u jednoj antitezi u kojoj je prvi dio ponovljen triput gotovo *ad litteram* (i jedino u četvrtom tekstu, tj. 2 Kor 5,17 izražen drugom sintagmom, ali s istim sadržajem; v. gore), da i drugi dio antiteze mora biti sličan, ako ne oblikom, onda barem sadržajem. Pogledajmo o čemu je zapravo riječ.

U Gal 5,6 drugi dio antiteze glasi: *pistis di' agapes energoumene*, tj. »vjera ljubavlju djelotvorna«³². Smisao je te tvrdnje u kontekstu Gal 5,1–6 da protumači (usp. *gar*) zašto je beskorisno tražiti opravdanje u Zakonu (usp. r.4): vjernik se nada da opravdanje može postići »po Duhu iz vjere« (r.5)³³. Čini mi se, međutim, da Burton (usp. bilj. 32) ima potpuno pravo kada Gal 5,6 smatra jednim od glavnih Pavlovihi izričaja u kojima on objedinjuje svoju cjelokupnu teologiju opravdanja. U tome kratkom retku Pavao, naime, takoreći bez sustezanja pomiruje vjeru (*pistis*), ljubav (*agape*) i djela Zakona (*energoumene*, tj. *ergon*), ali s pripomenom da upravo *agape* pomiruje vjeru i djela ili drugim riječima: vjera bez ljubavi podjednako je ništavna kao i djela (Zakona) bez ljubavi. A time je pomirena, vjerujem, i Pavlova i Jakovljeva telogija opravdanja³⁴.

Pod tim je vidom onda jasno da za Pavla obrezanje ili neobrezanje nemaju nikakve religiozna težine: ono što *vrijedi* u Kristu Isusu³⁵ jest **vjera ljubavlju djelotvorna**. Na nijednom drugom

³¹ Usp. Oepke, 203: »Neue Schoepfung ist aber da, wo jemand *en Christo* ist, in der neuen Heilsregion Christus darinsteht ...«.

³² Osim komentara (posebice Mussner, 351–354), usp. C. Spicq, *Agape dans le Nouveau Testament. Analyse des Textes* (Paris 1958–59, II, 166–172); A. L. Mulka, »Fides quae per caritatem operatur (Gal 5,6): CBQ 28(1966)174–188; Lyonnet, *Carita pienezza della Legge*, 1 ss.20ss. – Burton, 279, bez straha od pretjerivanja, s obzirom na Gal 5,6 tvrdi: »for the disclosure of the apostle's fundamental idea of the nature of religion, there is no more important sentence in the whole epistle, if, indeed, in any of Paul's epistles.«

³³ Za egzegetsku analizu Gal 5,5 usp. Z.I.Herman, »La presenza e l'esperienza dello Spirito nella Lettera ai Galati. Indagine esegetica: *Antonianum* 59(1984)3–51, posebice 35–44.

³⁴ O cjelokupnoj problematici, osobito s naglaskom na slobodu od Zakona, usp. Z. I. Herman, *Liberi in Cristo. Saggi esegetici sulla liberta dalla Legge nella Lettera ai Galati* (SPAA 27; Roma 1986). Usp. recenzije posebice u *BZ* 31(1987)291–292 (R. Schnackenburg); *CBQ* 50(1988)322–324 (S.B.Marrow); *JBL* 1989,166–168 (G. Smiga); *RSR* 77(1989)132–133 (J.–N. Aletti).

³⁵ Po svemu sudeći ovdje je *en X.I. sučeljeno sintagmi en nomo* iz r. 4, ukazujući tako na dvije različite razine postojanja: jednu, koja potpuno počiva na Zakonu i drugu koja se oslanja na spasenjsku Mesijinu (Kristovu) smrt. Galaćani su krštenjem već intimno sjedinjeni s Kristom (usp. 3,26ss), stoviše, Krist živi u njima (usp. 2,20). Pod tim vidom zato, čini mi se, Lagrange, 138 nema pravo kada prevodi *en X.I.*: »dans le christianisme«, jer je tu previše izričit naglasak na *osobnom* odnosu s Kristom. – Neugebauer, *In Christus*, 80 dobro primjećuje da prijedložka konstrukcija *en X.I.* u Gal 5,6 sažimlje svu soteriološku težinu pavlovskih genitivnih izričaja poput: »u krvi njegovoj«, tj. »njega« (u orig.) Rim 3,25; 5,9; »u Križu Gospodina« (Gal 6,14); »u životu njega« (Rim 5,10); »evanđeljem Krista« (1 Sol 3,2) itd.: »In diesen Genitivverbindungen wird Christus ganz eindeutig

mjestu nije Pavao tako izričito povezoao *pistis* i *agape*; na ostalim su mjestima naprotiv »fede e carita poste semplicemente l'una accanto all'altra«³⁶. Ovdje su obje povezane konjunktivnim participom *energoumene*, za koji Mussner preporučuje s pravom kondicionalno značenje: princip »sola fide« vrijedi jedino »unter Voraussetzung: 'wenn es durch Liebe wirksam wird'«³⁷. Zato ponavljamo da tu Pavao ulazi u potpuni dosluh s Jakovljevom poslanicom (2,11–16; ili pod kronološkim gledištem, Jakov s Pavlom), koju se prečesto krivo smatralo povratkom u židovski legalizam³⁸: ustvrditi, naime, da je »vjera bez djela mrtva« (Jak 2,17) i reći da je »vjera ljubavlju djelotvorna« (Gal 5,6) zapravo je isto, jer, kao što pokazuje i sam kontekst, za Jakova su »djela« također istovjetna s *agape*, budući da su »kraljevski zakon po Pismu« (Jak 2,8) i »savršeni zakon slobode« (Jak 1,25)³⁹ istoznačnica *agape*.

Iz dosad rečenoga proizlazi, dakle, da prema Gal 5,6 nova vjernička egzistencija (tj. *kaine ktisis*) nalazi svoj konkretan i izvorni izražaj u »vjeri ljubavlju djelotvorno«.

Zato ne čudi što se i u *1 Kor 7,19*, gdje Pavao iznova niječe spasenjsku važnost obrezanja i neobrezanja, nalazi ista argumentacija: ono što vrijedi jest »obdržavanje Božjih zapovijedi«, a zapovijedi (*entolai*), kao što je rečeno, sve su sročene u jednoj riječi, *agape*⁴⁰. Pod tim je vidom onda jasno da se *1 Kor 7,19b* savršeno usklađuje s *Gal 5,6b* (a time i s *Gal 6,15*).

als Getöteter, Gekreuzigter, Auferwecker und Verkündigter interpretiert, so dass einfache 'in' – Formel ... alle jene Aussagen zusammengefasst enthalten dürfte. In dem Umstand also, dass Jesus Christus gestorben und auferweckt ist, dass er lebt und als solcher verkündigt wird, gilt weder Beschneidung noch Unbeschneidetheit etwas, sind diese als Heilsmöglichkeiten ausser Kraft gesetzt, ist die einzige Heilsmöglichkeit der Glaube, der sich in der Liebe bestätigt.« Usp. *isto*, 157ss, 177ss.

³⁶ Lyonnet, *Carita piezza della Legge*, 11.

³⁷ Mussner, 353 (s gramatičkim uputstvima koja se odnose na part. coniunctum). Usp. C. Spicq, *Agape*, II, 171: »La precision di' *agapes energoumene* doit avoir pour but de mettre l'accent sur la vitalite de la foi, par opposition au moyen de salut 'inerte' de judaisme, *peritome* (Spicq, čini mi se, omaškom piše *akrobystia*). Non seulement une *pistis* est substituee a une *peritome*, mais saint Paul suggere en quoi la nouvelle economie est superieure: *cette* foi est agissante; un dynamisme lui est propre.« – Usp. M. Wolter, *Rechtfertigung und zukünftiges Heil. Untersuchungen zu Röm 5,1–11* (BZNW 43; Berlin – New York 1978, 163): »In *pistis di' agapes energoumene* ist nicht die fiedes caritate formata gedacht, sondern die *agape* gilt als die ethische Auswirkung der *pistis*, oder besser: die *agape* ist die erfahrbare Manifestation der *pistis* ...«. – Za kratku povijest egzegeze *Gal 5,6* usp. Mulka, »Fides«, 175ss; Oepke, 158–159.

³⁸ Usp. E. Dassmann, *Der Stachel im Fleisch. Paulus in der frühchristlichen Literatur bis Irenäus* (Muenster 1979, 108–118: »Was Paulus ein für allemal der Kirche geschenkt hat, das Wissen um die Rechtfertigung aus dem Glauben und nicht durch die Werke des Gesetzes, erkennt auch Jakobus an; nur muss er das Verhältnis von Glauben und Werken neu bestimmen, wenn anders die paulinische Gesetzfreiheit nicht entarten will« (str. 114). E. Käsemann, međutim, s pravom pripominje da »für Paulus das Werk eine Konsequenz, für Jakobus aber eine Vorbedingung der Rechtfertigung ist« (Id. *h/zd./, Das Neue Testament als Kanon. Dokumentation und kritische Analyse zu gegenwärtigen Diskussion*, Göttingen 1970, 364). Jakov, naime, ne govori o početnom opravdanju, kao što je to u Pavla! Možemo, međutim, pojasniti da za Jakova »djela« nisu samo »eine Vorbedingung der Rechtfertigung«, nego očitovanje vjere, *pistis* (usp. 2,14ss). Usp. lucidnu i preciznu diskusiju problematike kod Mussnera, *La lettera di Giacomo* (CTNT XIII,1; tal. pr. Brescia 1970, 197ss). S obzirom na *Jak 2,22* e suodnose s Pavlovom telogijom opravdanja (nikakva inkompatibilnost!), usp. J.G.Lodge, »James and Paul at Cross–Purposes? *James 2,22*«: *Biblica* 62(1981)195–213. Općenito o problematici Jakova i njegove teologije usp. J. B. Adamson, *James. The Man and His Message* (Grand Rapids, Michigan 1988); W. Pratscher, *Der Herrenbruder Jakobus und die Jakobustradition* (FRLANT 139; Goettingen 1987).

³⁹ Usp. R. Fabris, *Legge della liberta in Giacomo* (Suppl. Riv.Bibl. 8; Brescia 1977).

⁴⁰ Conzelmannova egzegeza u njegovu komentaru *1 Kor*, 152 (s obzirom na *1 Kor 7,19*) čini mi se odveć uopćenom (»Was gilt und was moeglich ist: der Gehorsam jedes Einzelnen an seinem ihm zugewiesenen Ort, also in der Welt«) upravo zbog toga što nema u vidu paralelne tekstove, posebice *Gal 5,6*, koji upućuju na specifikaciju »zapovijedi«, tj. *agape*, koja nije ništa drugo nego utjelovljenje vjere (*pistis*).

Ako sada uvrstimo u diskusiju i Gal 3,28 i paralelne tekstove (tj. 1 Kor 12,13 i Kol 3,11) koji, kao što je maločas rečeno, imaju mnogo sličnosti s Gal 6,15, onda sintagma *kaine ktisis* dobiva potpunije obličje. Bez da se ponavlja ono što je već rečeno, možemo ustvrditi da antitetička struktura četiriju spomenutih tekstova (unatoč izvjesnim razlikama u odnosu na 1 Kor 12,13) izvršno osvjetljava *prošlu stvarnost*, koja je izgubila svaku vrijednost (usp. »nema više Židova, Grka, roba, slobodnjaka ...) i *novu stvarnost* (usp. *alla*) koja je sada uprisutnjena (»svi ste Jedno u Kristu Isusu«, Gal 3,28; »svi ste napojeni istim Duhom«, 1 Kor 12,13; »sve u svima – Krist«, Kol 3,11). Svi ti izričaji drugim riječima očituju onu stvarnost koju Pavao zove *kaine ktisis*⁴¹.

Time je problematika zaokružena: spomenute bliske sintagme (tj. Gal 6,15; 5,6; 1 Kor 7,19; 2 Kor 5,17; Gal 3,28 i paralelni tekstovi 1 Kor 12,13; Kol 3,11), po svemu sudeći, izriču istu stvarnost, svaki pod svojim vidom i u vlastitom kontekstu. *Nova egzistencija*, koja proizlazi iz sjedinjenja s Kristom (usp. *en Khristo*, 1 Kor 7,19a; 2 Kor 5,17a), tj. *kaine ktisis* (Gal 6,15; 2 Kor 5,17b), konkretno se očituje u »vjeri ljubavlju djelotvornoj« (Gal 5,6b), odnosno u »obdržavanju zapovijedi« (1 Kor 7,19b), u biti »Jedno s Kristom Isusom« (Gal 3,28), biti »napojeni istim Duhom« (1 Kor 12,13) da bi tako »Krist bio sve u svima« (Kol 3,11)⁴².

4. Zakon i »novi stvor«

Da bi se još više pojasnilo pravu narav *kaine ktisis* u Gal 6,15, problematiku treba sagledati s još jednog motrišta. Bilo je rečeno da je kontekst Gal 6,11–16 tijesno povezan s Gal 2,19–20. Pod tim se vidom nameće pitanje: koji je *uzrok* te nove koju Pavao zove *kaine ktisis*? I upravo su tim upitom povezani Gal 6,15 i 2,19–20, ili točnije: Gal 2,19–20 pod novim vidom osvjetljava 6,15. Zato mi se i u ovom slučaju čini uputnom sinoptička usporedba glavnih dijelova obaju tekstova (ne treba prislanjati i 2 Kor 5,17, jer smo već prije uočili temeljnu sličnost s Gal 6,15, usp. str. 4):

⁴¹ Činjeničnost *kaine ktisis* posebice je očita u Pavlovoj tvrdnji: »nema više muško i žensko« (Gal 3,29a) »perche la sua frase va contro il testo del Genesi sulla creazione. Dio ha fatto l'uomo maschio e femmina. Invece Paolo dice: »non c'è maschio e femmina«. Qui vediamo a che punto Paolo è convinto che in Cristo è venuta all'esistenza una nuova creazione, veramente nuova, cioè diversa dalla prima, e a che punto è convinto che la fede e il battesimo ci danno parte a questa nuova creazione« (A. Vanhoye, *Gall/II*, 146). Iza toga Vanhoye govori o suglasnosti (»armonia«) te pavlovske tvrdnje »con la parola di Gesù ... sul modo di esistenza degli uomini dopo la risurrezione (Mt 22,30 par.) ... La differenza è che Gesù parla dei morti risorti, Paolo invece parla dei credenti vivi. Paolo ritiene che i credenti hanno già parte alla vita di Cristo risorto e si trovano quindi già al di là della morte. Orbene, al di là della morte l'unione sessuale non esiste più. Quindi al livello più profondo dell'essere cristiano, non c'è 'maschio e femmina'« (str. 147–148).

⁴² Usp. preciznu sintezu kod Mulka, »Fides«, 184–185 (autor misli posebno na Gal 5,6 i 1 Kor 7,19): »The three conclusions, although materially different, express virtually the same concept, for 'faith working through love', 'a new creation' and 'keeping the commandments of God' are intimately and ultimately related to one another. The ontic relation finds expression in the notion of the new creation, that which a man is really what counts. The ethic, moral relation is expressed most concretely by faith and love. Finally, the more abstract formal relation is conceived of in terms of observance of the commandments of God as a general norm for the Christian life – the law of faith and the law of love are expressed elsewhere«, tj. u Rim 8,2; Gal 5,14). O Rim 8,2 usp. Z.I. Herman, »Tri ulomka Poslanice Rimljanima. Egzegetske opaske o Rim 5,1; 8,2–4.23«: *BS* 55(1985)46–58, osobito 49–52.

Gal 2,19–20a	Gal 6,14–15
Ta po Zakonu	
Zakonu umrijež da Bogu živim.	A ja, Bože sačuvaj, da bih se ičim ponosio osim križem Gospodina našega Isusa Krista po kojem je meni
S Kristom sam razapet. Živim, ali ne više ja,	svijet razapet i ja svijetu. Uistinu, niti je što obrezanje niti neobrezanje,
nego živi u meni Krist.	nego – novo stvorenje.

Gal 2,19 naglašava već dogođenu krštenikovu »smrt« Zakonu, čiji je cilj da bi mogao istinski Bogu zaživjeti⁴³. Njegova je sadašnja egzistencija označena kao biti »surazapet s Kristom« (2,19b), što će u 6,14b biti pojašnjeno kao međusobna surazapetost svijeta (*kosmos*) i krštenika. Drugim riječima: vjernik više ne nalazi u samome sebi središte vlastite egzistencije, njegov *ego* »više ne živi« (2,20a), taj »ja« koji je očajnički nastojao da se ostvari »u Zakonu«, ili još pavlovskije rečeno, da vlastitu opravdanost (*dikaioisyne*) nađe u najskrupuloznijem obdržavanju Zakona ili pak, paradoksalno, u njegovu ukinuću (usp. 6,15a: »niti je što obrezanje niti neobrezanje«). Od trenutka krštenja, kada se vjernik »zaodjenuo Kristom« (3,27), u njemu je zaživio Drugi, tj. Krist, i to je ono što je u konačnici važno, odnosno: *kaine ktisis*. Svoju novu egzistenciju vjernik duguje Kristu koji ga je »ljubio i predao samoga sebe za« njega (usp. 2,20c). Zato se on i može »hvaliti« (*kaukhasthai*) jedino križem Kristovim (usp. 6,14).

Sličan se slijed argumentacije može uočiti usporedbom Gal 2,19–20 s 2 Kor 5,17: Mesijina smrt »za sve« (*hyper panton*) i njegova *agape* (usp. 2 Kor 5,14) kao i vjernikovo *biti u Kristu*, što odgovara zapravo sintagmi »u meni živi Krist« (Gal 2,20a), glavna je pretpostavka da bi se postalo *kaine ktisis*.

Treba, međutim, imati u vidu još jednu činjenicu, a ta je da se svaki od pet tekstova koje smo analizirali u svrhu pojašnjenja *kaine ktisis* (Gal 5,6; 6,15; 2,19–20; 1 Kor 7,19; 2 Kor 5,17), suočava – neposredno ili posredno – s problematikom Zakona (*nomos*) i sa slobodom vjernika u odnosu na Zakon. U Gal 5,6; 6,15 i u 1 Kor 7,19 već sama činjenica da prvi dio antiteze naglašava daljnju nevažnost »obrezanja«, pretpostavlja u svom kontekstu »kritiku« Zakona i konačnu relativizaciju njegove odlučujuće važnosti u ustrojstvu spasenja. Osim toga, upravo u Gal 2,19–20 i u 2 Kor 5,17 konteksti tih dvaju tekstova upućuje na spasenjsku problematiku Zakona. U oba teksta, naime, naglasak na Mesijinoj (Kristovoj) smrti oduzima Zakonu religioznu važnost koju je do tada imao. Sve to pojašnjava da *kaine ktisis* može živjeti jedino neovisno o Zakonu, odnosno mimo njegova spasenjskog posredovanja. Međutim, kao što je uočljivo iz prijašnje diskusije, na paradoksalan je način upravo u kontekstu *kaine ktisis* da Zakon može biti obdržavan u svojoj istinskoj biti: »vjerom ljubavlju djelotvornom« (Gal 5,6)⁴⁴.

⁴³ Za detaljnu egzegetsku diskusiju o Gal 2,19–21 usp. Herman, *Liberi in Cristo*, 76–94.

⁴⁴ Kad bi se htjelo u današnji jezik prevesti (a egzegzet ne može i ne smije izbjeći taj izazov!) sadržaje kojima je bremenita sintagma *kaine ktisis* i pretočiti ih u konkretnu eklezijalnu situaciju, moglo bi se kao primjer navesti pokušaj velikoga suvremenog filozofa, teologa i propovjednika Paula Tillicha: njegov nagovor upravo s temom Gal 6,15 naslovljen: »*The New Being*« (usp. *Id.*, *The Boundaries of Our Being*, London 1973, 162–170). Ističem samo glavne dijelove da bi se, s jedne strane, uočilo dosljednost misli, a s druge gotovo autorova bespomoćnost kada želi biti preradikalno jasan:

5. Zaključak

Kao što je razvidno iz egzegetiranih tekstova, sintagma *kaine ktisis* zadobiva kod Pavla uglavnom antropološki smisao budući da je u svim tekstovima prikazana u funkciji čovjeka⁴⁵, jer za njega pod spasenjskim vidom više ne vrijede »obrezanje niti neobrezanje« (usp.

»If I were to sum up the Christian message for our time in two words, I would say with Paul: It is the message of a 'new creation' ... What is this New Being? Paul answers first what it is not. It is neither circumcision, nor uncircumcision he says ... What does this mean for us? ... It means that no religion as such produces the New Being. Circumcision is a religious rite, observed by the Jews; sacrifices are religious rites, observed by the pagans; baptism is a religious rite, observed by the Christians. All these rites do not matter – only a new creation. And since these rites stand, in the words of Pauls, for the whole religion to which they belong, we can say: no religion matters – only a new state of things ... Christianity as a religion is not important – it is like circumcision or like uncircumcision: no more, no less! ... Circumcision can stay today for everything called religion, uncircumcision for everything called secular, but making half-religious claims ... There are the secular movements ... They try to avoid myths and rites; they represent, so to speak, uncircumcision. Nevertheless, they also claim ultimate truth and demand complete devotion. How shall Christianity face them? Shall Christianity tell them: come to us, we are a better religion, our kind of circumcision or uncircumcision, is higher than yours? ... Shall we make of the Christian message a success story, and tell them, like advertisers: try with us, and you will see how important Christianity is for everybody? ... The Apostle who was a missionary and a minister and a layman all at once, says something different. He says: no particular religion matters, neither ours nor yours. But I want to tell you that something has happened that matters, something that judges you and me. A new creation has occurred, a New Being has appeared; and we are all asked to participate in it. And so we should say to the pagans and Jews wherever we meet them: don't compare your religion and our religion, your rites and our rites, your prophets and our prophets, your priests and our priests, the pious amongst you and the pious amongst us. All this is of no avail! ... We do not want to convert you to us, not even the best of us. This would be of no avail! We want only to show you something we have seen and to tell you something we have heard: that in the midst of the old creation there is a new creation and that this new creation is manifest in Jesus who is called the Christ« (162–164).

Iza toga Tillich nastoji pojasniti da se *kaine ktisis* sastoji u »re–conciliation«, »re–union« i »re–surrection« (166ss). Ne može se na brzinu samo tako prihvatiti sve Tillichove tvrdnje, premda se isto tako ne može ostati indiferentnim pred tom lucidnom aktualizacijom Gal 6,15. Pod čisto egzegetskim vidom moglo bi se primijetiti da Tillich, slijedeći zahtjeve svoje teološke metode, zaobilazi Pavlovu misao, jer podjednako vrednuje kršćanstvo i ostale religije i do te mjere relativizira krštenje da ono postaje gotovo sporednim, što svakako ne odražava Pavlov nauk u Gal 3,26ss i Rim 6. Međutim, ne može se poreći da krštenje može postati običnim obredom, čije se postojanje i učinkovitost prečesto svodi samo na takoreći sporednu zabilježbu u župni popis krštenika. Usp. staloženu argumentaciju u Betz, 320.

⁴⁵ Istina je da se u 2 Kor 5,17b aludira na sveopći, kozmološki smisao jer Pavao, oslanjajući se na Iz 43,18–19, naglašava da »staro uminu, novo, gle, nastalo!«. Dosta rukopisa pridodaje pridjev *panta sintagmi gegonen kaina*. Međutim, čak i unatoč velikoj vjerodostojnosti onih rukopisa koji ispuštaju *panta*, očito je da »in view of the following *ta de panta* (tj. r.18) it was perhaps natural that copyists should enhance the meaning of *kaina* by prefixing or by adding *ta panta*« (Metzger, *Textual Commentary*, 580). Stoga mi se čini neutemeljenom tvrdnja da »ce recours au livre d'Isaie donne au texte de Paul une portee universelle« (Rey, *Crees*, 39). To isključuje ponajviše *ei tis* u r. 17a, gdje je se očito misli na čovjeka – krštenika. Za antropološki smisao *kaine ktisis* usp. Voegtle, *Das NT und die Zukunft des Kosmos*, 147–208, posebno 182–183. Schneider, *Neuschöpfung*, 87ss također govori u tom kontekstu o »religioessittlichen Neuschöpfung des Menschen«. Stuhlmacher, »Erwägungen«, 7–8 odviše uopćeno i dvosmisleno tvrdi: »In 2 Kor. 5,17 und Gal. 6,15 wird unter dem Stichwort *kaine ktisis* die erwählungsgeschichtlich und kosmologisch orientierte *nota creaturae* der Endzeit, das eschatologische Grundgesetz des Christenstandes als Kirche formuliert.«

I. Da Conceicao Souza, *The New Covenant*, 216ss smatra da se u 2 Kor 5,17 nalazi isti »background« kao u 3,6, tj. Jer 31,31ss. Tematska bliskost tih dvaju tekstova 2 Kor s Jer 31,31 svakako se ne može zaobići. Moglo bi se ipak primijetiti, s obzirom na 2 Kor 5,17, da se ondje Pavao umjesto na Jer 31,31ss prislanja na Iz 43,18, pa bi se stoga, slijedeći Stuhlmacher, »Erwägungen« 10ss, ne bi smjelo apriorno isključiti za termin *kaine ktisis* izvjesni apokaliptički naglasak, kao što uostalom tvrdi i Wolter, *Rechtfertigung*, 77.

Gal 5,6; 6,15a; 1 Kor 7,19a): *čovjek koji je u Kristu* (2 Kor 5,17a; 1 Kor 7,19a), ako Krist (Mesija) živi u njemu (Gal 2,20), postaje *kaine ktisis* i svoju novu egzistenciju izražava »vjerom ljubavlju djelotvornom« (Gal 5,6b), ili obdržavanjem »Božjih zapovijedi« (1 Kor 7,19b). Riječ je naravno o kršteniku (usp. Gal 3,27) u čijemu srcu *pneuma* Sina Božjega posvjedočuje njegovu božansku posinjenost (usp. Gal 4,6)⁴⁶ i posljedično čovjeka oslobođena od Zakona ako je »umro« Zakonu (usp. Gal 2,19). Tu svoju novu spasenjsku stvarnost vjernik zahvaljuje ponajprije smrti Sina Božjega, smrti koja je bila plod *agape* (usp. Gal 2,20c; 2 Kor 5,14) udjelotvorene u križu (Gal 6,14) koji poništava svaku *kaukheis* (Gal 6,14), utemeljenoj na »tijelu« (*sarks*), a time i na Zakonu (usp. Gal 6,11ss). A to drugim riječima poništava prijašnju podijeljenost čovječanstva u dva suprotna bloka, tj. *peritome* – *akrobystia* (obrezanje – neobrezanje). Svi, imajući krštenjem udjela u smrti Mesijinoj (Kristovoj), pred Bogom postaju »Jedno u Kristu Isusu« (Gal 3,27–28)⁴⁷. Pod tim vidom sintagma *kaine ktisis* gubi za Pavla isključivo eshatološki smisao koji je, počevši od Deuteroizajje, zadobila u palestinskom judaizmu, posebice apokaliptičkom, u kojemu je ostvarenje *kaine ktisis* pripadalo budućnosti i kozmološkoj dimenziji⁴⁸. *Pavao naprotiv već sada* vidi novi stvor prisutnim u kršteničkom kontekstu, pa prema tome i u antropološkoj uobličenosti⁴⁹, kao što svjedoče egzegetirani tekstovi.

⁴⁶ Dar Božjega Duha i njegova sadašnja aktivna nazočnost snažno je zasvjedočena i u samoj kumranskoj tradiciji. Usp. Sjoeborg, »Neuschoepfung«, 135, gdje autor naglašava kumransku pozadinu sintagme *kaine ktisis*, posebice s dva argumenta: »... die Verleihung der Erkenntnis und ... die Verleihung des Geistes ... Den verkehrten Geist des Menschen hat Gott gereinigt. Durch den Geist, den er ihm gegeben hat, hat er ihm Einsicht verliehen. Er hat seinen heiligen Geist auf ihn gesprengt, um ihn zu reinigen und die Schuld zu suehnen (str. 135 s citatima iz kumranske tradicije). Sjoeborg zaključuje: »Es handelt sich hier also um eine Neuschoepfung des Menschen, die eine wirkliche Veraenderung, nicht nur seine Situation, sonder seiner eigenen Natur bewirkt« (str. 136). – Ta tematika dvostrukoga dara (Duh, spoznaja), obrađena je u H.–W.Kuhn, *Enderwartung und gegenwaertiges Heil. Untersuchungen zu den Gemeindeliedern von Qumran* (SUNT 4; Goettingen 1966), 113–175. Čini se, ipak, da se ne bi smjelo prenaslanjati prividne sličnosti s pavlovskom teologijom, jer su razlike ipak preočite, posebice sam pojam *Pneuma* i narav *kaine ktisis*, koji su usko povezani sa spasenjskim djelom Kristovim, koje jedino osmišljava slobodu od Zakona. A to je činjenica koja nema nikakve povijesno–teološke podloge u kumranskim tekstovima.

⁴⁷ Upravo ta stalna usmjerenost na Krista (Mesiju), koju sintagma *kaine ktisis*, poprima u pavlovskoj teologiji, glavna je razlika od rabsko–sinagagalne i kumranske *berih hadasa* (usp. Bill III, 519; II, 422ss). Za kumransku tradiciju usp. osobito Kuhn, *Enderwartung*, 48–52; 75–78. Zanimljivo je pripomenuti da se pridjev *kainos* pojavljuje u Pavla u autentičnim poslanicama samo četiri puta (ako se ne uzme u obzir Ef) i od toga dvaput u suodnosu s *diatheke* (1 Kor 11,25; 2 Kor 3,6) i dvaput s *ktisis* (Gal 6,15; 2 Kor 5,17). – Za suodnos pridjeva *kainos* i *neos* u NZ usp. R. A. Harrisville, »The Concept of Newness in the New Testament«: *JBL* 74(1965)69–79. Autor proturiječi tradicionalnom mišljenju prema kojemu »most scholars regard *neos* primarily as a temporal adjective as an adjective of quality« (str. 70), te zaključuje »that the terms *kainos* and *neos* are synonymous in the NT« (str. 79). Uistinu Heb 12,14 govori o *diatheke nea*; usp. Mt 9,17 par., gdje se *neos* i *kainos* nalaze u istoj rečenici. Ne može se, međutim, reći da *kainos* u Mt 26,29 ima isto značenje kao *neos* u Mt 9,17, jer već i klasični grčki jezik razlikuje smislove obaju pridjeva (usp. Behm, *ThWNT* III, 450).

⁴⁸ Za detaljnu analizu usp. Stuhlmacher, »Erwaegungen«, 12ss; Schneider, »Idee«, 258ss; Id., *Neuschoepfung*, 35ss.

⁴⁹ Poznato je da i neki rabinski tekstovi pojam *berih hadasa* primjenjuju na čovjeka, odnosno na izvjesne trenutke života. Tako je, na primjer, čovjek nazvan »novim stvorom« kada je izbjegao nekoj opasnosti ili smrti, ili nakon što je zadobio oprostjenje grijeha, ili pak nakon što je, kao prozelit, prihvatio židovsku vjeru (usp. tekstove kod Bill. II, 241ss; Sjoeborg, »Wiedergeburt« 62ss; Kuhn, *Enderwartung*, 75ss). Već i te kratke natuknice očituju različitost poimanja »novoga stvora« kod Pavla i u rabinizmu. Sličnost za kumranskim *Hodayot* puno je naglašenija, makar niti nju ne treba preuveličavati (usp. gore bilj. 46 i 47).

Međutim, bez obzira na sve pozitivnosti kojima je bogato sadašnje vjernikovo življenje u stvarnosti *kaine ktisis*, ono je još uvijek obilježeno razapetošću »svijetu« (Gal 6,14) sa svim značenjima koje taj termin posjeduje u pavlovskom rječniku, ali ponajviše pod vidom sudjelovanja u križu Kristovu (2,19b) i u »smrti« Zakonu (2,19a). Ti restriktivni vidovi ne umanjuju ipak veličinu i nazočnost *novoga stvora*, nego samo ukazuju na činjenicu da ga vjernik živi »u tijelu« (2,20), tj. u svekolikoj provizornosti i uvjetovanosti svoje zemaljske egzistencije, koja je ipak, unatoč svemu, definirana kao već sada nazočno »biti u Kristu« (usp. 1 Sol 5,10) koje je usmjereno prema konačnom, eshatološkom »biti s Kristom« (1 Sol 4,17)⁵⁰. Ili drugim riječima: krštenikov život »u tijelu« (Gal 2,20) može već sada postati življenjem »u Duhu« (5,25). A to nije ništa drugo nego biti *novi stvor*⁵¹.

Sommario

L'articolo tratta il tema della kaine ktisis nel contesto di Gal 6,15 come si presenta nell'attuale discussione esegetica. Esaminando per primo il contesto vicino di Gal 6,15 e allargandolo in seguito ad altri testi paolini (soprattutto 2 Cor 5,17; 1 Cor 7,19; 1213; Col 3,11: tutti sinotticamente comparati con Gal 3,28!), si arriva, alle conclusioni finora sottovalutate.

La realtà della kaine ktisis viene esaminata anche in correlazione con il nomos (Gal 2,19 – 20a + 6,14–15) e le sue concrete espressioni: peritome – akrobystia. Anche se 2 Cor 5,17a accentua prevalentemente il senso cosmologico della kaine ktisis, il contesto completo del termine ne rivela, a mio parere, non solo la dimensione spiccatamente antropologica (d'altronde, pienamente in accordo con la tradizione rabbinica e qumranica), ma soprattutto attuale, già presente, non solamente escatologica, riservata al futuro, come nel contesto veterotestamentario (DtIs) e apocalittico.

⁵⁰ Usp. Z.I. Herman, »Il significato della morte e della risurrezione di Gesu nel contesto escatologico di 1 Ts 4,13 – 5,11«: *Antonianum* 55(1980)327–351.

⁵¹ Usp. izvrsnu sintezu kod G.E.Ladd, »The Holy Spirit in Galatians« u: G.F.Hawthorne (izd.), *Current Issues in Biblical and Patristic Interpretation (Fs. M.C.Tenney)*, Grand Rapids 1975, 211–216: »How can one live out the life of the new age whill still living in the old evil age? Paul's answe is twofold. First, both the flesh (5:24) and the world (6:14) have been crucified to the believer, and the believer has been crucified both to the flesh (2:20) and to the world (6:14). This crucification, which occurred in the death of Christ, is, however, no mechanical fact, no statistical event, which operates in and of itself. It is incumbent upon the believer not only to recognize that the flesh has been crucified, but, in the light of this fact, to put the flesh to death. This fact., is not expressed in Galatians, but it appears clearly in Rom 8:15 and Col 3:15. Here is the heart of the Pauline ethic: the indicative and imperative. Because the flesh has been crucified, the Spirit – indwelt man is to reckon the deeds of the body to be dead and walk in the Spirit. Because he has been crucified to the world, he is not to be conformed to the old age but be transformed by a new indwelling power« (str. 216), tj. po Duhu Svetom ili Duhu Kristovom (Mesijinom), koji prebiva u vjerniku. Usp. Z.I.Herman, »La presenza e l'esperienza dello Spirito nella Lettera ai Galati. Indagine esegetica«: *Antonianum* 59(1984)1–51.